

НЕОПХОДНОСТ УСВАЈАЊА НОВЕ ПАРАДИГМЕ И ЦИЉНЕ ФУНКЦИЈЕ ЈАВНИХ ПРЕДУЗЕЋА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

NECESSITY OF NEW PARADIGM AND TARGET FUNCTION ADOPTION FOR PUBLIC ENTERPRISES IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Мр Мирко М. Бошњак,

Инвестиционо-развојна банка Републике Српске

Резиме: Ефикасно привређивање и задовољавање потражње за „јавним“ производима и услугама, у најбољем општем интересу, претпоставља примјену исто тако ефикасног концепта управљања јавним предузећима, како на макроекономском (јавни сектор) тако и на микроекономском нивоу (појединачна предузећа). Отуда и наша намјера да, упућујући на бројне слабости и недостатке самог приступа регулисању и управљању јавним предузећима у Републици Српској, укажемо на неопходност свеобухватне промјене политичке филозофије и односа према овим економским и друштвеним актерима. То се, у првом реду постиже кроз усвајање и афирмацију нове парадигме и циљне функције привредних субјеката јавног сектора будући да је, управо вишегодишње инсистирање на примјени лошег концепта управљања заједничком (јавном) имовином, путем перманентне девастације ефикасности и конкурентности, довело већину наших јавних предузећа у стање egzистенцијалне угрожености.

Кључне ријечи: јавна предузећа, ефикасност, конкурентност

Abstract: Provision of efficient economic activity and satisfaction of demand for “public” goods and services by acting in the best public interest presumes implementation of equally efficient public enterprise governance with the same importance at macroeconomic (public sector) and microeconomic (individual companies) level. Therefore, our intention is to indicate, by referring to number of weaknesses and imperfections in approach to regulation and governance of public enterprises in the Republic of Srpska, the necessity of overall change of political philosophy and treatment of these economic and social stakeholders. Primarily, this can be achieved through adoption and affirmation of the new paradigm and target function of the enterprises in public sector, since multiannual persistence in implementation of poor concept of common (public) property management and permanent devastation of efficiency and competitiveness have led

the majority of our public enterprises in state of threatened existence.

Keywords: public enterprises, efficiency, competitiveness

УВОД

Јавна предузећа представљају значајни дио укупне привреде Републике Српске путем којих је држава (укључујући и локалне заједнице), као већински, а у неким случајевима и једини власник, неријетко спроводила и претежно неекономске циљеве попут смањења незапослености, одржавања социјалног мира и сл. Потпуно одсуство економске логике и неодговорност за управљање јавним предузећима довели су до девастације њихове ефикасности, продуктивности и конкурентности што је, у крајњем угрозило и дугорочни опстанак ових предузећа. Услед недостатка визије и спремности да се отвори питање статуса и перспектива јавног сектора, пропуштена је прилика да се одмах на почетку процеса транзиције спроведу ефикасни програми темељитог реструктурирања и прилагођавања јавних предузећа измијењеним условима привређивања. Временом су се пословно-финансијски проблеми континуирано акумулирали што је, највећи број ових предузећа довело у стање потпуне неодрживости. Проблеми јавних предузећа, дакле своје коријене вуку од неадекватног приступа регулисању и управљању те је, стога и (почетак!) изналагање рјешења неопходно усмјерити у том правцу.

1. ПОЈАМ, ЗНАЧАЈ И КАРАКТЕРИСТИКЕ ЈАВНИХ ПРЕДУЗЕЋА

Разграничење између јавног и приватног сектора изузетно је комплексно, а посебно ако се има у виду бројност критеријума за њихово раздвајање, те чињеница да су се, током времена, мијењале и саме границе између ових сектора. Неспорно је то да је приватни сектор преваходно ангажован у комерцијалним активностима, а да је добит основни покретачки мотив привредних субјеката. С друге стране, држава је претежно фокусирана на успостављање правног система, производњу појединих добара и услуга од јавног интереса, регулисање и субвенционисање приватне производње, набавку добара и услуга за потребе образовања, здравства, националне одбране, културе итд, те прерасподјелу националног дохотка кроз тзв. *трансферна плаћања*.⁶⁴ Држава се, такође бави и појединим комерцијалним активностима на сличан начин као и приватни сектор. У њиховом обављању, добитни мотиви су присутни, али не морају да буду и једино важни. Поред тога, проблем јасног разграничавања јавног и приватног сектора додатно наглашава чињеница да је приватни сектор, кроз процес приватизације, све више заступљен и у подручјима која су традиционално „припадала“ држави. Активности јавног сектора финансирају се из јавних прихода што је, уједно и једна од његових кључних карактеристика. Полазећи од тога, неспорно је да јавном сектору припадају активности државне администрације, образовања, здравствене и социјалне заштите, одбране и националне сигурности и сл. Међутим, државне активности нису ограничене искључиво на претходна подручја. Ради њиховог потпуног сагледавања, у обзир се мора узети један од најширих приступа дефинисању јавног сектора, према којем овом сектору припадају све активности и економски ентитети који су у власништву или под контролом државе.⁶⁵ Стога је логично да се јавном сектору прикључе и таква (јавна) предузећа, посебно када она функционишу тако што се остварени добити уплаћују у буџет, односно што држава санира губитке из пословања и обезбјеђује недостајући власнички капитал. Дакле, у најширој интерпретацији, јавна предузећа су дио јавног сектора, а производе добра и пружају услуге од општег

(јавног) интереса. Међународни монетарни фонд у свом *Приручнику о државној финансијској статистици дефинише* ова предузећа као „привредне субјекте (корпорације) у државном власништву или под државном контролом који пружају индустријска или комерцијална добра и услуге широкој јавности.“ Из претходне дефиниције могу се јасно издвојити и битна обиљежја или елементи јавних предузећа, а то су: (1) државно власништво или државна контрола, (2) производи и услуге за ширу јавност, и (3) статусни облик корпорације – друштва капитала. Формалном концепцијом јавних предузећа у Републици Српској, такође су обухваћени кључни елементи привредних субјеката јавног сектора. Наиме, *Законом о јавним предузећима Републике Српске* (Службени гласник Републике Српске, број: 75/04 и 78/11), јавна предузећа ближе су уређена као „правна лица која су у судски регистар уписана као привредна друштва у форми акционарског друштва или друштва са ограниченом одговорношћу, ради обављања дјелатности од општег интереса, у чијем основном капиталу Република Српска или јединица локалне самоуправе, директно или индиректно, имају већинско власништво.“ Оснивају се у области јавног информисања, поштанског саобраћаја, енергетике, одржавања путева, комуналних услуга, те другим областима које су утврђене *Законом о систему јавних служби* (Службени гласник Републике Српске, број: 68/07 и 109/12). На крају, можемо констатовати како јавна предузећа имају стратешки значај за нормално функционисање националне економије и изузетно важну улогу у домену унапређења квалитета живота и постизања равномјерног развоја друштва у цјелини. Карактерише их, у првом реду потпуно или већинско државно власништво, државна контрола над пословањем и избором управљачких структура, те специфичност дјелатности коју обављају, о чему ће више ријечи бити у наставку.

1.1. Подручја дјелатности јавних предузећа

Иако јавна предузећа могу бити формирана у готово свим областима привредног живота, преваходни циљ њиховог оснивања повезан је са обезбјеђивањем производа и услуга од виталног значаја за живот и рад грађана једне земље. Ријечју, јавна предузећа настају из потребе да се одређене дјелатности подвргну „посебном режиму“ који држави, посредно или непосредно, осигурава доминантни утицај на

⁶⁴ Stiglitz, J., E.: *Економија јавног сектора, прво издање*, Економски факултет, Београд, 2004., стр. 26

⁶⁵ Малинић, Д.: *Финансијска (не)моћ јавних предузећа*, Зборник радова: Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања, Златибор, мај 2013., стр. 133

њихово обављање.⁶⁶ Свакако, један од најважнијих разлога за ангажовање државе у привредној сфери друштва произилази из потребе (ефикасног) рјешавања проблема тзв. *природних монопола*. Ради се о гранама које иницијално захтијевају висока улагања у инфраструктуру и скупу, уско специјализовану опрему и технологију (енергетски сектор, водоснабдијевање и сл). Да би се релативно ниском цијеном покрили трошкови пословања, појединачна предузећа у овим гранама морају имати велики број корисника производа и услуга. Постојање конкуренције било би нерационално и могло би значити да ниједно предузеће неће бити у могућности да достигне критичну величину (да постане довољно велико) која би му осигурала искоришћавање ефеката економије обима. Како је економски нерационално било које друго рјешење изузев монопола, аргумент је свакако на страни јавних предузећа, као јавно котролисаних монопола, у односу на приватна предузећа и приватни интерес. Поред грана са карактером природног монопола, јавна предузећа су доминантно заступљена и у областима тзв. *административно регулисаних монопола* (управљање шумским ресурсима, поштански саобраћај). Заправо се ради о високо регулисаним дјелатностима у којим је стицање и очување монополског положаја јавним предузећима омогућено искључиво административним мјерама које дјелују рестриктивно на појаву и развој конкуренције. У понуди јавних предузећа налазе се и услуге које су приватном сектору финансијски неисплативе. Захваљујући томе држава је неријетко принуђена да, директно или индиректно субвенционише њихово неефикасно и неекономично пословање, ради стварања претпоставки за уредно снабдијевање добрима и услугама од ширег интереса. Нудећи на тржишту своје производе и услуге по нижим цијенама него што би то био случај у приватном сектору, јавна предузећа „активно“ учествују у спровођењу фискалне политике, док се њихов пословни (не)успјех непосредно рефлектује на вриједност државног капитала.

2. РЕГУЛАЦИЈА ЈАВНИХ ПРЕДУЗЕЋА, ГЛОБАЛНА ИСКУСТВА И ДОМАЋА ПРАКСА

Регулаторни оквир за оснивање и пословање јавних предузећа успоставља се ради супституције непостојања или ограниченог дјеловања тржишних механизма у подручјима од општег значаја, те стварања

претпоставки за ефикасно функционисање ових предузећа у најбољем интересу привреде и становништва. Њихова стратешка димензија разлог је због којег се пословање јавних предузећа уређује посебним законима, уз обавезу досљедног поштивања прописа који су генерално примјенљиви и на остала привредна друштва. У складу са правном традицијом појединих земаља, разликују се и приступи регулацији јавних предузећа и обављања дјелатности од општег значаја, у оквиру националних привредно-правних система. У ЕУ, према одредбама *Уговора о функционисању Европске уније*, обављање дјелатности са комерцијалним карактером у потпуности је либерализовано. Из улоге „активног предузетника“, држава је трансформисана у тржишног регулатора који има обавезу да осигура равноправни третман за све учеснике на тржишту те уредно снабдијевање производима и услугама без којих би дошло до значајних поремећаја у привреди и свакодневном животу грађана. У англосаксонском правном систему (Сједињене Америчке Државе, Нови Зеланд, Велика Британија), држава доноси посебне прописе који регулишу начин пружања јавних услуга и њихову доступност корисницима. Надаље, успоставља регулаторни оквир за пружање услуга на тржишту и заштиту тржишне конкуренције. Пружање услуга је либерализовано тако да се на тржишту може појавити више оператера, уколико испуњавају прописане услове и обезбјеђују услуге на начин како је то и предвиђено. Дакле, у подручју регулисања дјелатности од општег интереса, држава има двоструку улогу: (1) обезбјеђује досљедну примјену принципа тржишног надметања, и (2) осигурава (гарантује) уредно снабдијевање јавним добрима и услугама. Досљедно поштовање тржишних принципа очекује се и од државе, у смислу обезбјеђивања једнаког третмана за све потенцијалне оператере - кориснике инфраструктуре која се налази у јавном (државном) власништву. Наша пракса регулације обављања дјелатности од општег интереса још увијек далеко заостаје за глобалним трендовима. Пословање и управљање јавним предузећима у Републици Српској регулисано је *Законом о јавним предузећима* којим су ближе уређени и сами принципи њиховог дјеловања. Поред овог Закона, на оснивање и пословање јавних предузећа примјењују се и одредбе закона којим се уређују услови и начин обављања дјелатности од општег интереса (*Закон о систему јавних служби*) и закона којим се уређује правни статус привредних друштава (*Закон о привредним друштвима*).

⁶⁶ Pusić, E.: *Nauka o pravu*, Školska knjiga, Zagreb, 1993., стр. 84-86

Посебан недостатак *Закона о јавним предузећима* произилази из његове суштинске и формалне неусклађености са *Законом о привредним друштвима* (Службени гласник Републике Српске, број: 127/08, 58/09, 100/11 и 67/13) који је, кроз актуелни процес хармонизације и усклађивања домаће регулативе са правним оквиром ЕУ, усвојен крајем 2008. године. Ове неусклађености, између осталог, евидентне су и у подручју организације управљања јавним предузећима, али и обима одговорности органа предузећа за пословање и остварене резултате. Тако је *Законом о јавним предузећима* предвиђена могућност и тзв. *двodomне организације управљања*, односно успостављање извршног одбора (управе) који је одговоран за оперативно управљање предузећем. Међутим, *Законом* нису ближе уређени услови и критеријуми према којим се управљање организује у *једнодомном* (без управе), односно у *двodomном систему*.⁶⁷ *Закон о јавним предузећима* не предвиђа персоналну (личну) одговорност директора за рад и резултате предузећа, а самим тим, ни обавезу Владе Републике Српске, односно јединице локалне самоуправе да у тачно одређеним случајевима разријеша директора када јавно предузеће не постиже пројектоване циљеве, у значајној мјери. Осим тога, *Законом* није ни предвиђен поступак разрешења надзорног одбора уколико предузеће не испуни годишњи програм (план) пословања или не постигне кључне показатеље учинка. Надаље, контролна и регулаторна функција Владе, односно оснивача, као и јавности у цјелини, крајње је ограничена. Те функције се манифестују кроз давање сагласности на трогодишњи план пословања који управа, на годишњем нивоу разматра те, у случају потребе, ревидира и усаглашава ради његовог прилагођавања са (измијењеним) кретањима на тржишту. Истовремено, *Законом о јавним предузећима*, изузев сачињавања годишњег извјештаја о реализацији плана пословања, није предвиђена обавеза извјештавања оснивача или ресорно надлежног министарства о оствареним резултатима током године чиме се, у великој мјери ограничава флексибилност и смањују могућности благовремене реакције на испољене инерције и проблеме у постизању зацртаних циљева. Кроз процес приступања Босне и Херцеговине и Републике Српске ЕУ, а у циљу изградње модерне тржишне економије,

домаће власти су се обавезале на укидање државних монопола у свим секторима, укључујући и јавни, при чему се мора водити рачуна о томе да државни монопол не буде замијењен приватним. Међутим, по питању ове обавезе, до сада су постигнути изузетно скромни резултати. Њихов домашај искључиво је ограничен на усвајање законских измјена чиме су створени формални услови за примјену конкуренцијских принципа ЕУ, без суштинског утицаја на ефикасност и конкурентност јавног сектора.

2.1. Организација и управљање јавним предузећима у Републици Српској

Организација јавних предузећа је функционални одговор на потребу ефикасног и економичног обављања дјелатности од општег интереса, у првом реду кроз професионализацију управљања, подизање нивоа личне и професионалне одговорности и контролу. Као што смо то видјели у претходном излагању, законским одређењем појма јавног предузећа у Републици Српској ближе је уређена и њихова правно-организациона форма. Да се подсјетимо, то су привредна друштва која су у судски регистар уписана у форми акционарског друштва или друштва са ограниченом одговорношћу. Своја управљачка права, Република Српска, односно јединице локалне самоуправе, остварују по основу већинског учешћа у капиталу ових предузећа. Међутим, евидентни су бројни покататели који недвосмислено упућују на неефикасност актуелног модела регулације јавних предузећа у Републици Српској (*макроекономски аспект управљања јавним сектором*), односно њихове организације и управљања (*микроекономски аспект управљања*). Не претендујући на потпуност, по нашем мишљењу, ту свакако треба истакнути: (1) *одсуство транспарентности*, у смислу извјештавања о плановима и резултатима пословања, (2) *исполитизовано именоване управљачких структура*, (3) *исполитизовано одлучивање*, са елементима наглашеног друштвеног и социјалног популизма (привредне институције социјалног карактера), те (4) *неадекватан надзор над процесом планирања и извјештавања* који, умјесто на оцјени квалитета стратешког планирања и текућег пословања, инсистира искључиво на формалним аспектима ових процеса. Побољшање управљачких процеса не подразумејева велика материјална улагања као што је то случај са модернизацијом, односно изградњом инфраструктуре, нити значајне социјалне трошкове као у случају отпуштања

⁶⁷ Поређења ради, у Републици Србији извршни одбор је прописан за она јавна предузећа чији је оснивач Република Србија, која обављају дјелатност која је, по својој природи сложена и за чије је оперативно управљање неопходан дводомни систем управљања.

вишка запослених или повећања цијена производа и услуга од јавног интереса. Међутим, у нашим условима, унапређење управљања могло би истовремено значити губитак личних и партијских привилегија. То, барем дјелимично и освјетљава стварне разлоге непостојања интереса да се озбиљније приступи овом проблему ради његовог ефикасног и дугорочно одрживог превазилажења.

3. НОВА ПАРАДИГМА И ЦИЉНА ФУНКЦИЈА ЈАВНИХ ПРЕДУЗЕЋА

И поред бројних, идеолошки обојених расправа које су вођене о супериорности појединачних власничких форми, пракса је ипак демонстрирала већу ефикасност приватних предузећа од оних која се налазе у државној својини. У прилог томе истичу се бројни недостатци државних предузећа, попут тих да су у већој мјери усмјерена на постизање политичких или социјалних циљева него економских, да су претежно орјентисана на државну помоћ и субвенције што, осим на смањење ефикасности и рентабилности њиховог пословања, негативно утиче и на фискалну позицију државе, затим да су ова предузећа толерантнија на појаву губитака у пословању, да неефикасно користе расположиве (јавне) ресурсе, да не воде рачуна о оперативним трошковима и сл. Нарастајућа ограничења државног уплитања у привреду и недостаци који произилазе из карактера и специфичности државних предузећа покренули су процесе њихове масовне приватизације током 80-тих година 20. вијека. Ови процеси одвијали су се под окриљем неолибералне економске парадигме која је пропагирала „идеологију и свемоћ невидљиве руке која, на тржишту уређује све, за добробит свих.“⁶⁸ У таквим околностима, и приватизација је перципирана као кључна претпоставка за отклањање слабости и ограничења која су иманентна државним предузећима. Током последње деценије прошлог вијека, талас масовне приватизације захватио је и земље бившег социјалистичког блока, укључујући нашу. Ипак, још увијек велики број аутора оспорава утицај својине на ефикасност и резултате предузећа и привреде у цјелини. Они сматрају да извори ефикасности „не леже“ у приватној својини, него у конкуренцији или тржишту.⁶⁹ Резултати анализе организације и

управљања јавним предузећима у Републици Српској, међутим недвојбено су указали на то како су неконкурентност и неефикасност ових предузећа, између осталог, последица и изузетно лошег управљања заједничком (јавном) имовином. Стога је и разумљива потреба за темељитом промјеном политичке филозофије и односа према јавним предузећима и јавном сектору у цјелини. Нова парадигма јавних предузећа треба да понуди ефикасни одговор на потребу њихове транзиције од бирократизованих, административно уређених и ограничених система према тржишно орјентисаним, дугорочно одрживим и конкурентним економским и друштвеним актерима. На том курсу, неопходно је осигурати да новом парадигмом буду промовисане сљедеће вриједности:

1. Од административно регулисане, монолитно уређене јавне дјелатности према модерно регулисаном тржишту које је подржано адекватним институцијама за регулацију и надзор над јавним сектором.
2. Од пословања са губицима и зависности од експлицитних и имплицитних државних субвенција и помоћи према тржишној и трошкованој ефикасности.
3. Од административно регулисаног, „социјално димензионисаног“ система цијена према систему који подржава и стимулише ефикасност ових предузећа.
4. Од монополске позиције јавних предузећа према либерализацији и отварању подручја од јавног интереса и значаја.
5. Од непостојања одговорности за остварене резултате и перспективе јавних предузећа и управљања политички подобних менаџера према управљању високо професионалних и одговорних менаџера.

Дакле, неопходно је потпуно редефинисање позиције, али и саме структуре јавног сектора у Републици Српској. То, у првом реду захтијева реорганизацију обављања основних дјелатности јавних предузећа и јасно раздвајање дјелатности са карактером природног монопола од оних са комерцијалним карактером. Комерцијалне дјелатности које се обављају унутар интегрисаног система јавног предузећа потребно је издвојити и изложити конкуренцији, а њихово пословање ускладити са тржишним принципима и захтјевима. С друге стране, либерализација природних монопола неопходна је у свим оним случајевима у којим је ефективно проводива. Тиме би се створиле претпоставке за повећање ефикасности, а посредно и за побољшање основних резултата и дугорочних перспектива ових предузећа. Истовремено, осигуравање досљедног поштивања јавног интереса

⁶⁸ Лојпур, А., С.: *Има ли наде за менаџерски капитализам*, Аста Економска, број 12, Економски факултет, Бања Лука, 2010., стр. 45

⁶⁹ Душанић, Ј.: *Економска транзиција и глобализација*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2005., стр. 52

претпоставља изградњу адекватних институција и континуирано унапређење њихових капацитета за регулацију и надзор над радом јавних предузећа. Либерализација природних монопола, осим уклањања бројних административних баријера за појаву и улазак конкуренције у подручја од јавног интереса, ефикасно је проводива и путем стратешког партнерства са приватним капиталом. Међутим, стратешки значај јавних предузећа даје додатну димензију њиховој циљној функцији која се не може искључиво ограничити на профит, као у случају предузећа из приватног сектора. Отуда је и разумљива потреба да држава задржи власнички удео који јој осигурава чврсту основу за контролу и надзор над стратешким партнерством, а самим тим и над обављањем дјелатности „у најбољем јавном интересу.“ Цијене јавних производа и услуга не би требало да буду активни инструмент социјалне политике. Умјесто тога, оне морају бити изложене тржишној валоризацији, али и да подржавају и подстичу тржишну и трошковну ефикасност јавних предузећа. Ако су субвенције већ неопходне, онда би далеко ефикаснији приступ био онај који би, умјесто индиректних субвенција, кроз цијене јавних производа и услуга доступних свим грађанима, без обзира на њихово социјално стање и потребе, укључивао циљане, директне субвенције према социјално најугроженијим слојевима друштва. Са фискалне позиције, то би могло значити и извјесне уштеде, ако се узме у обзир величина губитака јавних предузећа, с једне стране, односно стварне социјалне потребе најугроженијих грађана Републике Српске, с друге стране. Непостојање одговорности за резултате и перспективе јавних предузећа последица је самог начина избора управљачких структура у овим предузећима. Умјесто политички подобних руководиоца „који слушају шта каже државна администрација,“ неопходни су високо професионални и одговорни руководиоци који су ослобођени административних ограничења и „специјалних захтјева и интереса.“ Међутим, тиме се не умањује улога и одговорност државе у њиховом управљању. Управо супротно. Као власник, држава треба да осигура ефикасно пословање јавних предузећа, те да води политику инвестирања која ће обезбиједити њихову дугорочну одрживост. Као регулатор, она треба да осигура компатибилност тарифа (цијена јавних производа и услуга) са ефикасним дугорочним пословањем, али и да заштити потрошаче од евентуалне злоупотребе

монополске позиције.⁷⁰ Дакле, у основи задовољавања потреба крајњих корисника јавних производа и услуга морају бити постављени циљеви тржишне конкурентности и свеукупне ефикасности у пословању који подржавају дугорочну (финансијску) одрживост јавних предузећа, искључиво на принципима проширене репродукције. Само је на тај начин, а посебно имајући у виду значајна фискална ограничења, могуће обезбиједити уредно снабдијевање и побољшање квалитета и доступности јавне инфраструктуре, производа и услуга од општег интереса за привреду и становништво Републике Српске.

ЗАКЉУЧАК

Неопходност промјене постојећег односа према јавним предузећима проистекла је из нужности успостављања ефикасног приступа у обављању дјелатности од општег интереса. Редефинисање политичке филозофије према јавном сектору кроз усвајање нове парадигме и циљне функције, само је потребан, али не и довољан услов за трансформацију јавних предузећа у финансијски одрживе, тржишно оријентисане привредне субјекте који обезбјеђују високо квалитетне производе и услуге, у довољним количинама и по „прихватљивим цијенама.“ Да би се то, у крајњој дистанци и постигло, потребно је осигурати да промовисане вриједности буду и проведене у стварности, кроз процес свеобухватног, адекватно синхронизованог и добро комуницираног процеса реструктурирања јавних предузећа и јавног сектора у cjелини.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Арсић, М.: *Реформе државних и друштвених предузећа*, Квартални мониторинг бр. 28, ФРЕН, јануар-март 2012., стр. 72-82.
- [2] Душанић, Ј.: *Економска транзиција и глобализација*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2005.
- [3] IMF: *Government Finance Statistic Manual*, 2001.
- [4] Лојпур, А., С.: *Има ли наде за менаџерски капитализам*, Acta Economica, број 12, Економски факултет, Б. Лука, 2010., стр. 43-62.
- [5] Малинић, Д.: *Финансијска (не)моћ јавних предузећа*, Зборник радова: Рачуноводствено регулаторно окружење: подстицај или ограничење привредног раста, Златибор, мај 2013., стр. 131-143.
- [6] Pusić, E.: *Nauka o upravi*, Školska knjiga, Zagreb, 1993.
- [7] Stiglitz, J., E.: *Ekonomija javnog sektora, prvo izdanje*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2004.

⁷⁰ Арсић, М.: *Реформе државних и друштвених предузећа*, Квартални мониторинг бр. 28, ФРЕН, јануар-март 2012., стр. 75